

Uczucia i pieniądze. *Lalka* Bolesława Prusa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Bolesław Prus, *Lalka (fragmenty)*.
- Źródło: Józef Bachórz, *O pieniądzu i kwestiach ekonomicznych w "Lalce" Bolesława Prusa*. Cytat za: <https://literat.ug.edu.pl/pieniaz/0012.htm>.
- Źródło: Paweł Tomczok, *Dyskurs monetarny w Lalce Bolesława Prusa*, „Napis” 2015, nr XXI, s. 203.
- Źródło: Maria Dąbrowska, *Monografia wielkiej miłości*, [w:] Henryk Markiewicz, „*Lalka*” Bolesława Prusa, Warszawa 1967.

- Źródło: Paweł Tomczok, *Dyskurs monetarny w Lalce Bolesława Prusa*, „Napis” 2015, nr XXI, s. 202.
- Źródło: Paweł Tomczok, *Dyskurs monetarny w Lalce Bolesława Prusa*, „Napis” 2015, nr XXI, s. 201.
- Źródło: Olga Tokarczuk, *Lalka i perła (fragmenty)*.

Uczucia i pieniądze. *Lalka* Bolesława Prusa

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Lalka Bolesława Prusa stanowi swoistą panoramę społeczną, ukazującą ludzkie losy na tle drobiazgowo opisanej miejskiej przestrzeni. Bohaterami tej powieści realistycznej są przedstawiciele różnych warstw społecznych. Różnice statusu czy majątności nie grają jednak zasadniczej roli. Wszystkimi targają wzajemnie się warunkując emocje, porywy namiętności, rozterki uczuciowe. Wszystkich też w jakimś stopniu dotyczą kwestie finansowe. Te dwa problemy splatają się w narracji Prusa, niekiedy nawet wzajemnie się warunkując.

Twoje cele

- Wskażesz rodzaje uczuć, jakie żywią bohaterowie *Lalki*.
- Wyjaśnisz, jakie znaczenie mają kwestie finansowe w kontekście całokształtu powieści.
- Przeanalizujesz zachowania i stosunek poszczególnych bohaterów *Lalki* do uczuć oraz pieniędzy.

Przeczytaj

Narodziny polskiego społeczeństwa kapitalistycznego w *Lalce*

Lalkę Bolesława Prusa można odczytać jako powieść o Warszawie i jej mieszkańcach. Różne warstwy społeczne reprezentowane są przez wyraziste i zindywidualizowane postacie: od arystokratów mieszkających w pałacach przy Alejach Ujazdowskich po nędzarzy z Powiśla. Niezależnie od przynależności klasowej, ich działania oraz postawy bardzo często determinowane są przez sferę finansową. Prus jawi się tutaj jako trzeźwo stąpający po ziemi realista, który zdaje sobie sprawę ze wpływu dóbr materialnych na ludzki byt biologiczny i duchowy.

W Alejach Ujazdowskich: Rysunek oryginalny Stanisława Wolskiego, 1889

Źródło: Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa, domena publiczna.

” Paweł Tomczok

Dyskurs monetarny w *Lalce* Bolesława Prusa

To właśnie pieniądź podgrzewa społeczną substancję i sprawia, że dochodzi do wymiany pozycji, do powstania nowego rozkładu społecznego, już znacznie mniej stabilnego.

W *Lalce* Prus stara się więc zobrazować zderzenie polskiego społeczeństwa z [kapitalizmem](#), który przywędrował do kraju nad Wisłą głównie z Europy Zachodniej. Warto pamiętać, że czas akcji powieści jest bardzo dokładnie określony – to koniec lat 70. XIX w, a więc 14 – 15 lat od klęski powstania styczniowego. Był to okres szczególny, kiedy pomimo przygnębienia niepowodzeniem zrywu wolnościowego, pierwsi Polacy próbują znaleźć sposób na ułożenie sobie życia w nowej sytuacji polityczno-społeczno-ekonomicznej, dlatego skupiają się na działalności gospodarczej (Wokulski). Reszta trwa wciąż w marazmie; zamożni – trwonią swoje majątki, nie radząc sobie z dynamicznie zachodzącymi zmianami (upadek Łęckich), ubodzy – nie potrafią zadbać o własny los (Wysocki) lub są bezpardonowo wyzyskiwani przez przemysłowców.

Stanisław Wolski, *Warszawa w obrazach: Ulica Królewska*, 1890

Źródło: Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa, domena publiczna.

” Paweł Tomczok

Dyskurs monetarny w *Lalce* Bolesława Prusa

Powieść przedstawia duży zbiór ekonomicznych problemów społeczeństwa kapitalistycznego: nie tylko reprezentuje różne formy

wykorzystania pieniądza, ale pokazuje, jak pieniądz przenika myślenie i działanie, choćby przez „manię przeliczania”.

Źródło: Paweł Tomczok, *Dyskurs monetarny w *Lalce* Bolesława Prusa*, „Napis” 2015, nr XXI, s. 202.

Lalka opowiada o narodzinach masowego społeczeństwa, które dopiero zaczyna konsumować towary wyprodukowane przez prężnie rozwijający się przemysł. Pieniądz staje się więc wartością nadrzędną, pobudzając globalny rozwój europejskich państw. W takiej sytuacji ludzie zwracają się ku nowej religii – ekonomii. Korzystny obrót pieniądza miałby poniekąd zbawiać człowieka z jego trosk i nędzy.

Stanisław Wolski, *Życie warszawskie: Na pociąg!*, 1886

Źródło: Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa, domena publiczna.

” Paweł Tomczok

Dyskurs monetarny w *Lalce* Bolesława Prusa

Dyskurs ekonomiczny natomiast wprowadza znacznie więcej jeszcze bardziej skomplikowanych różnic. Przede wszystkim zapisuje antagonizmy między pozornie bliskimi sobie grupami – to na spotkaniu spółki możemy dostrzec konflikt między arystokracją (zainteresowaną pomnażaniem kapitału w handlu) a średnią szlachtą,

której bardziej przydałaby się spółka do handlu zbożem czy okowitą. Ekonomia różnicuje także poszczególne grupy mieszczaństwa – subiektów, urzędników czy burżuazję. Wydaje się, że właśnie poprzez ekonomię Prus pokazuje rozkład społeczny – osłabienie pewnych grup, powstawanie innych.

Źródło: Paweł Tomczok, *Dyskurs monetarny w Lale Bolesława Prusa*, „Napis” 2015, nr XXI, s. 202.

Kapitalista Wokulski

Uosobieniem nowej grupy Polaków, lepiej przystosowanych do reguł rodzącego się, drapieżnego kapitalizmu, jest Stanisław Wokulski. Zamiast użalać się nad własnym, skomplikowanym losem, postanowił on zdobyć majątek, żeby m.in. wkupić się w łaski ówczesnej arystokracji. W tym celu wyjechał w 1877 r. do Bułgarii, gdzie toczyła się [wojna rosyjsko-turecka](#). Na konflikcie zbił pokaźny majątek (300 tysięcy rubli). Po powrocie otworzył ekskluzywny sklep w Warszawie oraz spółkę handlową.

” Bolesław Prus

***Lalka* (fragmenty)**

– Nie mam przesądu co do kupców – ciągnął dalej hrabia – ale ten Wokulski, który zajmował się dostawą w czasie wojny i zrobił na niej majątek...

– Tak... tak... – przerwał książę. – Ten rodzaj majątków bywa zwykle niepewny, ale za Wokulskiego ręczę. Hrabina mówiła ze mną, a ja zapytywałem oficerów, którzy byli na wojnie, między innymi mojego siostrzeńca. Otóż o Wokulskim było jedno zdanie, że: dostawa, której się on dotknął, była uczciwa. Nawet żołnierze, ile razy dostali dobry chleb, mówili, że musiał być pieczony z mąki od Wokulskiego.

Źródło: Bolesław Prus, *Lalka* (fragmenty).

R. Marcinkowski, *Ulica Krakowskie Przedmieście, Kamienica Józefa Grodzickiego*, 1908
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przez większość ówczesnej arystokracji taktowany był jednak podejrzliwie i postrzegany przede wszystkim jako osoba gwarantująca łatwy przypływ gotówki. Jego pochodzenie oraz przeszłość nie pozwalały „wyższym sferom” zaakceptować go w pełni.

” Maria Dąbrowska

Monografia wielkiej miłości

Ale dlaczego Wokulski nie jest typowy dla kapitalizmu w Polsce? Dlatego, że kapitalizm w Polsce był na ogół tworzony przez zgoła inne elementy niż zdeklasowani szlachcice i ekspowstańcy. Rozwój kapitalizmu w Polsce różnił się w pewnych szczegółach od rozwoju kapitalizmu na Zachodzie, a także w Rosji, która już w XVIII wieku miała silne, drapieżne kupiectwo z chłopów pańszczyźnianych własnego chowu (...) Myśmy nie mieli prawie rdzennie polskiego mieszczaństwa. Lecz ci zaś Polacy, którzy tworzyli albo chcieli stwarzać wartości kapitalistyczne handlowe czy przemysłowe, to najczęściej byli tacy strupieszali arystokraci jak owi z „Lalki”, albo

ludzie obciążeni takim pochodzeniem i takimi inteligentnymi fanaberiami i rozdzźwiękami, jak Wokulski.

Źródło: Maria Dąbrowska, *Monografia wielkiej miłości*, [w:] Henryk Markiewicz, „*Lalka*” Bolesława Prusa, Warszawa 1967.

Uczucia a kapitał

Ten ambiwalentny, a często wręcz pogardliwy stosunek arystokracji do Wokulskiego najlepiej ilustruje jego złożona relacja z Izabelą Łęcką. Z pozoru silna osobowość głównego bohatera *Lalki* pod wpływem gorącego i nieodwzajemnionego uczucia rozkapryszonej szlachcianki ulega stopniowemu załamaniu. Łęcka w wielu momentach podkreśla niższość klasową Wokulskiego.

” Bolesław Prus

Lalka (fragmenty)

Panna Izabela słuchała z szeroko otwartymi oczyma.

– Czy ten człowiek – szepnęła – o którym mówisz, papo, nie jest jakim aferzystą, awanturnikiem?... [...] Sklep znam, bardzo ładny [...] Ach, zdaje mi się, że kilka dni temu poznałam i właściciela... Wygląda na gbura...

– Wokulski gbur?... – zdziwił się pan Tomasz. – Jest on wprawdzie trochę sztywny, ale bardzo grzeczny.

Panna Izabela wstrząsnęła głową. – Niemiły człowiek – odpowiedziała z ożywieniem. – Teraz przypominam go sobie... Będąc we wtorek w sklepie, zapytałam go o cenę wachlarza. Trzeba było widzieć, jak spojrzał na mnie!... Nie odpowiedział nic, tylko wyciągnął swoją ogromną czerwoną rękę do subiekta (nawet dość eleganckiego

Izabela Łęcka (w tej roli Beata Tyszkiewicz),
zdjęcie z miesięcznika *Ty i ja*, 1968

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

chłopca) i mruknął głosem, w którym czuć było gniew: panie Morawski czy Mraczewski (bo nie pamiętam), pani zapytuje o cenę wachlarza... A... nieciekawego znalazł papo współnika!... – śmiała się panna Izabela.

– Szalonej energii człowiek, żelazny człowiek – odparł pan Tomasz. – Oni tacy.

Źródło: Bolesław Prus, *Lalka* (fragmenty).

Pomimo olbrzymiego majątku, jakim dysponował Wokulski i którego potrzebowała podupadająca finansowo rodzina Łękich, ostatecznie nie udaje mu się zdobyć serca Izabeli.

Stanisław Wolski, *W Łazienkach Królewskich w Warszawie*, 1888

Źródło: Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa, domena publiczna.

” Paweł Tomczok

Dyskurs monetarny w *Lalce* Bolesława Prusa

Mieszczaństwo, a szczególnie prowadzenie sklepu, spotyka się przede wszystkim z pogardą arystokracji. O Wokulskim zawsze można powiedzieć „Kupiec galanteryjny, sprzedaje portmonetki”. Nie

dziwi nikogo, że sklep wywołuje wstręt i pogardę Izabeli, którą niepokoją mieszczańskie kontakty ojca, ale dość zaskakujące są poglądy Wokulskiego na temat jego własnego sklepu, w którym – według słów Łęckiej – „pozował na upadłego ministra”.

Źródło: Paweł Tomczok, *Dyskurs monetarny w *Lalku* Bolesława Prusa*, „Napis” 2015, nr XXI, s. 203.

”...I wyjechał!... Pan Stanisław Wokulski, wielki organizator spółki do handlu przewozowego, wielki naczelnik firmy, która ma w obrocie ze cztery miliony rubli rocznie, wyjechał do Paryża jak pierwszy lepszy pocztylion do Miłosny... Jednego dnia mówił (do mnie samego), że nie wie, kiedy pojedzie, a na drugi dzień – szast... prast... i już go nie ma. Zjadł elegancki obiad u jaśnie wielmożnych państwa Łęckich, wypił kawę, wykłął zęby – jazda. Naturalnie. Pan Wokulski nie jest przecie lichym subiektem, który musi żebrać u pryncypała o urlop raz na kilka lat. Pan Wokulski jest kapitalistą, ma ze sześćdziesiąt tysięcy rubli rocznie, żyje za pan brat z hrabiami i książętami, pojedynkuje się z baronami i – wyjeżdża, kiedy chce. A wy, moi płatni [oficjaliści](#), kłopotcie się o interesa. Przecie za to macie pensje i [dywidendy](#). I to jest kupiec?... To jest błazeństwo, mówię, nie kupiectwo!...

Źródło: Bolesław Prus, *Lalka* (fragmenty).

Słownik

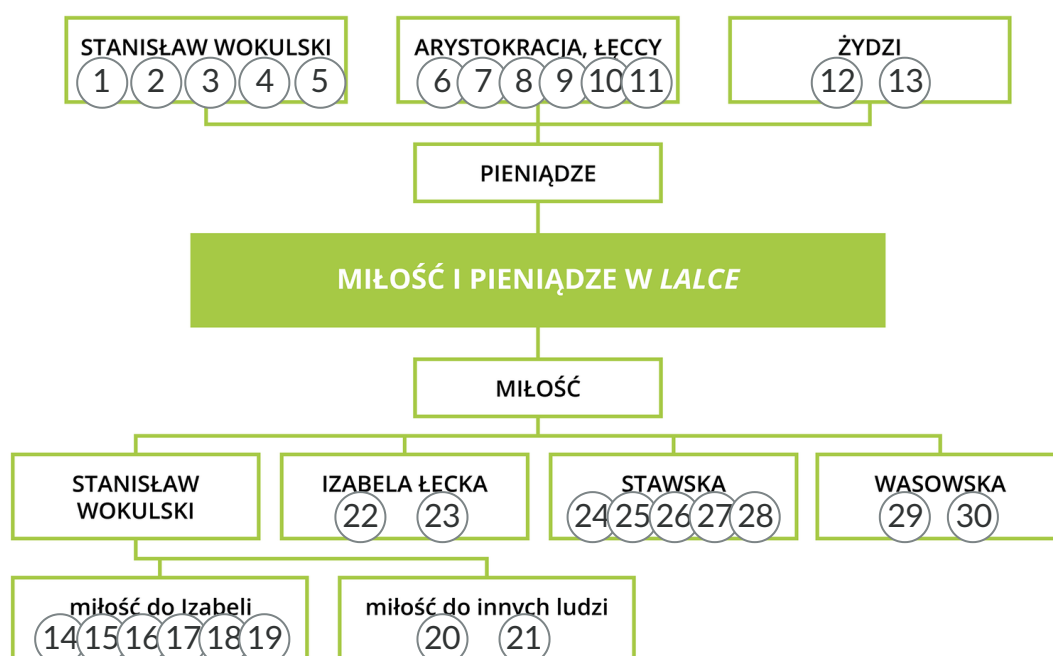
kapitalizm

(od słowa „kapitał” z łac. *capitalis* – główny, od *caput* – głowa; początkowo odnosiło się do czyjejs ruchomej własności) – system społeczno-gospodarczy oparty na własności prywatnej, wolności osobistej i swobodzie zawierania umów; stosunki kapitalistyczne przez długi czas panowały tylko w niewielkiej warstwie mieszczańskiej; w XIX w. wraz z rewolucją przemysłową i likwidacją dawnych przywilejów stanowych kapitalizm objął całe społeczeństwa państw rozwiniętych, a wraz z ich ekspansją kolonialną prawie cały świat

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem i wyjaśnij, na czym polega obecne w *Lalce* skojarzenie wątku miłości i pieniędzy. Podaj przykłady konkretnych bohaterów oraz ich zachowań.

1

Stanisław Wokulski

- uczciwy kapitalista, który dorobił się dzięki szczęściu i kontaktom

” Grosz ten zarobiłem uczciwie, nawet ciężko, bardzo ciężko. Cały sekret polega na tym, że miałem bogatego wspólnika i że kontentowałem się cztery i pięć razy mniejszym zyskiem niż inni. Toteż mój kapitał ciągle wzrastający był w ciągłym ruchu. – No – dodał po chwili – miałem też szalone szczęście... Jak gracz, któremu dziesięć razy z rzędu wychodzi ten

sam numer w rulecie. Gruba gra?... prawie co miesiąc stawiałem cały majątek, a co dzień życie.

2

Stanisław Wokulski

- zdobywanie pieniędzy poprzez pracę; praca jako wartość

3

Stanisław Wokulski

- pieniądze środkiem do celu, nie celem samym w sobie; w jego przypadku celem jest zdobycie miłości

4

Stanisław Wokulski

- widzenie drugiego człowieka za pieniędzmi; pieniądze mogą pomóc lub zaszkodzić

” Trzydzieści tysięcy rubli znaczą tyle, co sześćdziesiąt drobnych warsztatów albo sklepików, z których żyją całe rodziny. I to ja mam być ich zniszczyć, wyssać z nich ludzkie dusze i wypędzić na ten śmietnik?... I dopiero dziś, kiedy dziesięcioma rublami wydobył człowieka z niedoli, kiedy nikt nie mógł głosić przed światem o jego szlachetności, dopiero dziś poznał: co to jest ofiara. Dopiero dziś przed jego zdumionym okiem stanęła nowa, nie znana dotychczas część świata – nędza, której trzeba pomagać.

5

Stanisław Wokulski

- oszczędny i skromny, pieniądze nie są dla niego źródłem szczęścia

” – Powiedz mi pan – rzekła – czy to wielka przyjemność dorabiać się majątku?

– Nie – odparł Wokulski po chwilowym namyśle.

– Ale wydawać przyjemnie?

– Nie wiem.

– Nie wiesz pan? A jednak cuda opowiadają o pańskim majątku. Mówią, że masz pan ze sześćdziesiąt tysięcy rocznie...

- Dziś mam znacznie więcej, ale wydaję bardzo mało.
- Ileż?
- Z dziesięć tysięcy.
- [...]
- Więc na cóż są pieniądze?... Jeżeli sto tysięcy rubli rocznie nie daje szczęścia, cóż go da?...
- Można je mieć przy tysiącu rubli. Szczęście każdy nosi w sobie.

6

Arystokracja, Łęcka

- pieniądze jako niezbędny element życia

7

Arystokracja, Łęcka

- obłudna pogarda dla pieniądza

8

Arystokracja, Łęcka

- wyznacznik pozycji społecznej

9

Arystokracja, Łęcka

- rozrzutność, trwonienie pieniędzy na podróże, rozrywki (Starski)

10

Arystokracja, Łęcka

- małżeństwa zawiera się dla majątku

” Przyjechała tu na wyraźne żądanie ciotki, dla Starskiego, o którym powszechnie mówiono, że odziedziczy majątek po prezesowej. Tymczasem prezesowa przypatrzwszy się swemu ciotecznemu wnukowi oświadczyła, że co najwyżej zapisze mu tysiąc rubli dożywotniej renty, która zapewne bardzo mu się przyda na starość. Cały zaś majątek postanowiła zapisać na podrzutków i ich nieszczęśliwe matki. Od tej chwili Starski w oczach hrabiny stracił wszelką wartość. Stracił ją i u panny Izabeli oświadczywszy pewnego razu, że nigdy nie ożeniłby się

z „gołą panną”; raczej z Chinką albo z Japonką, byle miała kilkadziesiąt tysięcy rubli rocznie.

11

Arystokracja, Łęcka

- pieniądze wiążą się z miłością rodzicielską

12

Żydzi

- podział na Żydów postępowych i zacofanych

Szuman mówi do Wokulskiego:

” Nas z nimi łączy rasa i wspólne położenie, ale dzielą poglądy. My mamy naukę – oni Talmud, my rozum – oni spryt; my jesteśmy trochę kosmopolici, a oni partykularyści, którzy nie widzą dalej poza swoją synagogę i gminę. Gdy chodzi o wspólnych nieprzyjaciół, są wybornymi sprzymierzeńcami, ale gdy o postęp judaizmu... wówczas są dla nas nieznośnym ciężarem. Dlatego w interesie cywilizacji leży, aby kierunek spraw był w naszych rękach. Tamci mogą tylko zapługawić świat chałatami i cebulą, ale nie posunąć go naprzód.

13

Żydzi

- stereotypowe ujęcie Żydów w kwestiach finansowych

” stary Szlangbaum uprawia lichwę, obraca pieniędzmi: — Mam tego dosyć. Szlangbaum namawia mnie, ażebym mu powierzył mój kapitał. Ponieważ wolę mieć sześć tysięcy aniżeli cztery tysiące rocznie, więc jestem gotów wysłuchać jego propozycji. Ale że nie lubię działać na ślepo, więc zażądałem cyfr. No, i jak widzę, zrobimy interes.

14

Stanisław Wokulski

- miłość romantyczna, nagła, granicząca z obsesją

15

Stanisław Wokulski

- niszcząca, prowadzi do katastrofy, tragiczna

16

Stanisław Wokulski

- gotowość do poświęceń, by ją zdobyć; podporządkowanie życia uczuciu do Izabeli

17

Stanisław Wokulski

- platoniczna, oderwana od cielesności i rzeczywistości

18

Stanisław Wokulski

- doznanie mistyczne

19

Stanisław Wokulski

- miłość od pierwszego wejrzenia

Wokulski o Izabeli:

”zrobiła na nim szczególne wrażenie. Zdawało mu się, że już kiedyś ją widział i że ją dobrze zna

”przypatrywał się jej cały czas (...) nie mogąc od niej oczu oderwać

20

Stanisław Wokulski

- przyjazność

21

Stanisław Wokulski

- chęć pomocy

22

Izabela Łęcka

- miłość utożsamiana z małżeństwem

23

Izabela Łęcka

- małżeństwo postrzegane pragmatycznie, jako środek do zdobycia pieniędzy, utrzymania pozycji społecznej

24

Stawska

- wierna, anielska

25

Stawska

- miłość niespełniona, bierna wobec miłości, wycofana

26

Stawska

- opiekuńczość wobec innych

27

Stawska

- miłość do matki i córki

zmuszona do pracy, by je utrzymać; matka mówi o Stawskiej:

„I to nazywa się lekcja, Boże odpuść! Helenka pracuje z nią przynajmniej półtorej godziny i za taką lekcję bierze czterdzieści groszy...

28

Stawska

- atrakcyjna dla mężczyzn

Mraczewski o Stawskiej mówi:

Szampan nie kobieta

Wąsowska

- miłość fizyczna; dąży ku wolności, także erotycznej

Wąsowska

- miłość zmysłowa

Polecenie 2

Na podstawie schematu zdecyduj, dla którego z bohaterów pieniądze są najważniejsze i na czym polega ich tak wysoka ranga.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Połącz bohaterów powieści i stosunek do pieniędzy, jaki reprezentują.

Wysocki	pieniądze sposobem na zupełną zmianę życia
Izabela Łęcka	pieniądze uzyskane dzięki pracy i sile
Henryk Szlangbaum	pieniądze jako wyznacznik statusu
Michał Szuman	posiadanie pieniędzy umożliwia pracę za darmo na rzecz innych
Helena Stawska	lichwa i obracanie pieniędzmi

Ćwiczenie 2

Zaznacz konteksty, w jakich pojawiają się kwestie finansowe w *Lalce*.

☐ Pieniądze są wyznacznikiem różnic społecznych.

☐ Kwestie finansowe nie dotyczą kobiet.

☐ Wszyscy Żydzi traktują pieniądze jako priorytet.

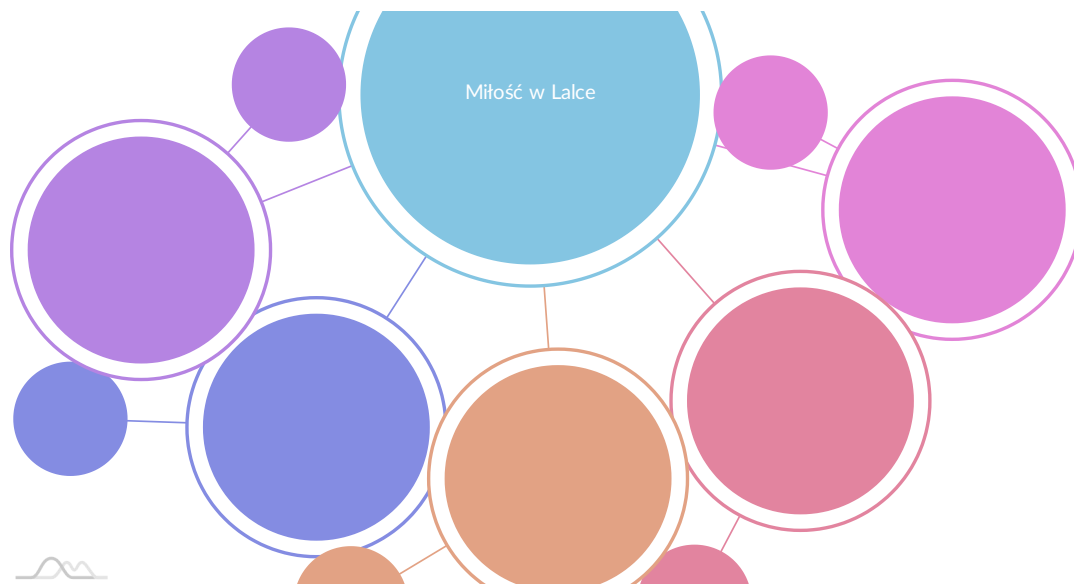
☐ Pieniądze służą pomocy innym ludziom.

☐ Pieniądze są siłą napędową społeczeństwa.

Ćwiczenie 3

Uzupełnij mapę myśli, wpisując różne rodzaje miłości, jakie pojawiają się w *Lalce*, oraz wskazując bohaterów, którzy żywią to uczucie.

Ćwiczenie 4

Na podstawie wybranego bohatera *Lalki* wyjaśnij, w jaki sposób splatają się kwestie uczuć i pieniędzy.

Zapoznaj się z fragmentem powieści i wyjaśnij, w jaki sposób Stanisław Wokulski myśli o uczuciach i pieniądzu.

” Boleśław Prus

***Lalka* (fragmenty)**

W Wielki Piątek z rana Wokulski przypomniał sobie, że dziś i jutro hrabina Karolowa i panna Izabela będą kwestowały przy grobach.

„Trzeba tam pójść i coś dać — pomyślał i wyjął z kasy pięć złotych półimperiałów. — Chociaż — dodał po chwili — posłałem im już dywany, ptaszki śpiewające, pozytywkę, nawet fontannę!... To chyba wystarczy na zbawienie jednej duszy. Nie pójdę”.

Po południu jednak zrobił sobie uwagę, że może hrabina Karolowa liczy na niego. A w takim razie nie wypada cofać się lub złożyć tylko pięć półimperiałów. Wydobył więc z kasy jeszcze pięć i wszystkie zawinął w bibułkę.

„Co prawda — mówił do siebie — będzie tam panna Izabela, a tej nie można ofiarować dziesięciu półimperiałów”.

Więc rozwinął swój rulon, znowu dołożył dziesięć sztuk złota i jeszcze raz namyślał się: „Iść czy nie iść?...”

„Nie — powiedział — nie będę należał do tej jarmarcznej dobroczynności”.

Rzucił rulon do kasy i w piątek nie poszedł na groby.

Ale w Wielką Sobotę sprawa przedstawiła mu się całkiem z nowego punktu.

„Oszalałem! — mówił. — Więc jeżeli nie pójdę do kościoła, gdzież ją spotkam?... Jeżeli nie pieniędzmi, czym zwrócę na siebie jej uwagę?... Tracę rozsądek...”

Źródło: Bolesław Prus, *Lalka* (fragmenty).

Tekst do ćwiczeń 6-7

” Józef Bachórz

O pieniądzach i kwestiach ekonomicznych w "Lalce" ***Bolesława Prusa***

Utwory Prusa, zwłaszcza zaś *Lalka*, to już nie tradycja. Tu nie tylko o grubszych pieniądzach mówi się zazwyczaj bez unikowego wyokrąglenia sum, ale przede wszystkim stale pamięta się o sumach małych. Tu wraz z wejściem do sklepu “pod firmą J. Mincel i S. Wokulski” posłyszemy, ile kosztuje para kaloszy wraz z monogramem imienia i nazwiska klienta (a kosztuje 2 ruble i 50 kopiejek), i tu wraz z wejściem do księgi dłużników dowiemy się, ile panna Izabela Łęcka zapłaciła za portmonetkę (a zapłaciła 3 ruble). Później świadkujemy medytacji Wokulskiego przy odliczaniu półimperiałów na wielkotygodniowy popis filantropijny w kościele (zaczęło się od 5 złotych monet, zakończyło się na 20), a przy innej okazji – ile wynosi nagroda za zwycięstwo konia w gonitwie na torze wyścigowym (wynosi zaś 300 rubli). W tym samym rozdziale, w którym Wokulski opowiada Rzeckiemu o setkach tysięcy rubli przywiezionych

z Bułgarii, jest mowa o 7 rublach, które “po strąceniu rabatu” trzeba zapłacić za drobiazgi wzięte z własnego sklepu, jeśli się respektuje zasady porządnego kupiectwa [I, 84]. Znajdziemy też w *Lalce* informację, że dobrego konia wyścigowego można kupić okazjnie za 600 rubli, jeśli właściciel chce się go pozbyć prędko, a 800 rubli trzeba zapłacić po udanym występie rumaka na wyścigach. Że lokaj hrabiny Karolowej dostanie od Wokulskiego “na wejściu” na święcone w jej apartamentach 5 rubli napiwku i tyleż rubli kamerdyner pana Łęckiego za przyniesienie zaproszenia na obiad, natomiast lokaj w przedpokoju barona Krzeszowskiego otrzymuje 2 ruble za fatygę doręczenia swemu panu biletu wizytowego. I dowiemy się, że baronowa Krzeszowska przeznacza na trzy wotywy 9 rubli, a Ignacy Rzecki na jedną mszę w intencji księcia Ludwika Napoleona – 5 rubli. Tenże pan Ignacy za niecałego rubla otrzymał na śniadanie “w handelku”: “Kieliszek anyżówki i kawałek śledzia przy bufecie, a do stołu porcyjkę flaków i ćwiartkę porteru” [I, 296].

[...]

Nie ma tu szansy na sporządzanie pełnego rejestru informacji o cenach i płacach w *Lalce*, ale warto uświadomić sobie, że wyraz “pieniądz” występuje w tej powieści aż 229 razy (nadto 5 razy przymiotnik “pieniężny”). O rublu wspomina się 407 razy (nadto 5 razy występuje wyrażenie “rs”, tj. “ruble srebrem”, 8 razy – rubelek), “kopiejka” 10 razy (nadto “kopiejkowy” – 1 raz), “złoty” (jako nazwa pieniądza) – 17 razy (nadto raz “złotówka”), 41 razy “grosz” (nadto 2 razy “groszowy”). Jeśli doliczyć kilkanaście przywołań imperiałów i półimperiałów oraz nazwy innych walut (np. 31 przywołań franka, 5 – reńskiego, 3 guldena, 1 gwinei), a nadto synonimiczny wobec pieniądza “kapitał” (57 razy), to się okaże, że około 850 dowodów

frekwencji nazw “pieniężnych” oznacza ich obecność na większości stronic (w formatach “ósemkowych” drukuje się *Lalkę* na około 1 080 stronicach). W każdym razie nazewnictwo “pieniężne” stanowi w powieści Prusa grupę znaczącą. Dla porównania: słowo “miłość” pada tu 104 razy, “praca” 94 razy. O rublach wspomina się częściej (407 razy) niż np. o domu (351 razy). Doprawdy – nie ma w naszej literaturze dziewiętnastowiecznej utworu, w którym by równie często, równie konkretnie i z podobnie przekonującym uzasadnieniem mówiło się o pieniądzu.

Źródło: Józef Bachórz, *O pieniądzu i kwestiach ekonomicznych w "Lalce" Bolesława Prusa*.

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z fragmentem artykułu Józefa Bachórze, a następnie wyjaśnij, czemu służy tak drobiazgowo przedstawienie kwestii finansowych w powieści Prusa.

Ćwiczenie 7

Na podstawie tekstu wyjaśnij, dlaczego tyle miejsca w *Lalce* poświęca się pieniądzu.

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, w jaki sposób w *Lalce* splatają się uczucia rodzicielskie i kwestie finansowe. Opisz różnice pomiędzy zależnością finansów od miłości rodzicielskiej i romantycznej.

Dla nauczyciela

Autor: Paulina Król

Przedmiot: Język polski

Temat: Uczucia i pieniądze. *Lalka* Bolesława Prusa

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

23) Bolesław Prus, *Lalka*, Z legend dawnego Egiptu;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wymienia rodzaje uczuć, jakie żywią bohaterowie *Lalki*;
- wyjaśnia, jakie znaczenie mają kwestie finansowe w kontekście powieści;
- analizują zachowania i stosunek poszczególnych bohaterów *Lalki* do uczuć oraz pieniędzy.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- 6 Myślowych Kapeluszy Edwarda de Bono.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- rzutnik multimedialny;
- brystol.

Przebieg lekcji

Przed lekcją

1. Nauczyciel prosi uczniów o odnalezienie cytatów, w którym widoczne są zachowania i stosunek poszczególnych bohaterów *Lalki* do uczuć oraz pieniędzy.
2. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał „Uczucia i pieniądze. *Lalka* Bolesława Prusa” i prosi o zapoznanie się z materiałem w sekcji „Schemat”.

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel wspólnie z uczniami odczytuje temat lekcji. Ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel rozpoczyna krótką rozmowę wprowadzającą: *Jaki stosunek do pieniędzy mają bohaterowie?* Uczniowie rozwiązują ćwiczenie 1 w sekcji „Sprawdź się”. Tym samym nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji.
3. Nauczyciel prosi uczniów o przeczytanie sekcji „Przeczytaj”.

Faza realizacyjna

1. W tej fazie uczniowie będą pracować metodą 6 kapeluszy Edwarda de Bono. Będą omawiać wątek miłości i pieniędzy w *Lalce*. Nauczyciel prosi uczniów o podzielenie się na grupy. Każda z nich otrzymuje brystole z namalowanym kapeluszem. Do każdego kapelusza uczniowie „wrzucają” zebrany materiał:
Grupa 1: Kapelusz biały – fakty – rzeczowa prezentacja zjawiska, obiektywna wiedza na zadany temat; np. krótka prezentacja wątku miłości i pieniędzy, informacje o świecie przedstawionym, okoliczności, w których wątki się pojawiają;
Grupa 2: Kapelusz czerwony – emocje – subiektywna, emocjonalna ocena zjawiska; odczucia wyrażane „na gorąco” bez konieczności ich uzasadniania; np. Co budzi radość i entuzjazm? Co powoduje niepokój, strach, obawę czy smutek?
Grupa 3: Kapelusz czarny – pesymizm – ukazanie negatywnych stron zjawiska, doszukiwanie się problemów zagrożeń; np. wyszukiwanie wad, mankamentów, krytyka zjawiska, koncentrowanie się na słabych punktach;
Grupa 4: Kapelusz żółty – optymizm – ukazanie pozytywnych stron zjawiska, doszukiwanie się zalet, atutów, korzyści;;
Grupa 5: Kapelusz zielony – możliwości – dodanie nowych pomysłów związanych z rozważanym tematem, rozważanie *co by było, gdyby...*, uciekanie od utartych rozwiązań, znanych dróg.
Grupa 6: Kapelusz zielony – analiza – grupa przewodniczą dyskusji, kontrolująca przebieg wykonywanych zadań; pilnuje przestrzegania zasad, łagodzi spory. Zbiera informacje i tworzy z nich obraz całościowy.
2. Uczniowie wyświetlają sekcję „Schemat” i przypominają zawarte w niej informacje. Następnie wykonują polecenie 2. Następuje wspólne odczytanie propozycji pozwiązań. Nauczyciel komentuje.
3. Nauczyciel zapowiada, że uczniowie będą pracować na podstawie ćwiczeń zamieszczonych w sekcji „Sprawdź się”. Następnie prosi o zapoznanie się z treścią ćwiczenia 3. Uczniowie uzupełniają mapę swoimi propozycjami.
4. Uczniowie zapoznają się z fragmentem *Lalki* do ćwiczenia 6 i 7. Następnie w parach rozwiązują ćwiczenie. Każda osoba z pary przedstawia jedno ćwiczenie. Następuje prezentacja odpowiedzi: osoby przydzielone do poszczególnych ćwiczeń przedstawiają swoje propozycje, a nauczyciel komentuje.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel prosi uczniów o podsumowanie lekcji i dokończenie zdania: *Na dzisiejszej lekcji został przedstawiony temat: Dowiedziałem/dowiedziałam się, że* Nauczyciel zwraca uwagę na nabyte umiejętności.
2. Uczniowie wskazują poprawne odpowiedzi w ćwiczeniu 2, w sekcji „Sprawdź się”.

Praca domowa:

1. Wyjaśnij, w jaki sposób w *Lalce* splatają się uczucia rodzicielskie i kwestie finansowe. Wskaż różnice pomiędzy zależnością finansów od miłości rodzicielskiej i romantycznej.

Materiały pomocnicze:

- Paweł Tomczok, *Dyskurs monetarny w „Lalce” Bolesława Prusa*, „Napis” 2015.
- Henryk Markiewicz, *„Lalka” Bolesława Prusa*, Warszawa 1967.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do podsumowania lekcji.